

Юрій Древицький

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВЛАДИМИРА СТАРОСОЛЬСКОГО В УСДП В НАЧАЛЕ XX ВЕКА

В статье отражена партийно-политическая деятельность В. Старосольского в Украинской социал-демократической партии Галичины и Буковины, показана его роль в усилении национальных и автономистских тенденций во внутривнутрипартийной эволюции.

Ключевые слова: Владимир Старосольский, партийно-политическая деятельность, Украинская социал-демократическая партия, "молодые", исполнительный комитет.

Yuriy Drevnitskyi

ACTIVITY OF VOLODYMYR STAROSOLSKYI IS IN USDP IN BEGINNING OF XX AGE

In the article party political activity is reflected V. Starosolskyi in Ukrainian social democratic party of Galichyna and Bukovyna, his role is rotined in strengthening of national and autonomy tendencies in an inner-party evolution.

Key words: Volodymyr Starosolskyi, party-and-political activity, Ukrainian social democratic party, "youths", ekzekutiv committee.

УДК 94 (477)

Наталія Захарчин

ПОЛІТИЧНА ПОЛЕМІКА В РОСІЙСЬКІЙ ПРЕСІ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ПОЗИЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО ІДЕЇ СТВОРЕННЯ ХОЛМСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ

У статті аналізується російська періодика, зокрема, висвітлення на сторінках преси Російської імперії початку XX століття ідеї виділення Холмщини і Підляшшя з Царства Польського та утворення з них окремої Холмської губернії.

Ключові слова: Холмщина, Підляшшя, Холмська губернія, російська преса, Російська імперія.

Питання про виділення Холмщини і Підляшшя в окрему Холмську губернію перебувало у полі зору науковців, політичних діячів, дослідників у кінці XIX – на початку XX століття. Проте наразі не можна говорити про вироблену концепцію цілісного сприйняття "холмського питання". Не було науковцями здійснено й спроби розглянути холмське питання через призму його висвітлення тогочасними російськими періодичними виданнями. Разом з тим розгляд полеміки у російських колах стосовно "холмського питання" дає можливість адекватно оцінити політичну боротьбу, що велася навколо питань етнічного розмежування на початку XX ст.

Аналізуючи стан наукової розробки теми, відзначимо, що на сьогодні в українській історичній науці недостатньо праць, у яких би знайшла місце цілісна оцінка російської громадсько-політичної думки у її ставленні до виділення з Королівства Польського у складі Російської імперії окремої Холмської губернії, корінне населення якого складалося в основному з православних українців. Натомість є багато робіт, у яких висвітлено певні періоди розвитку Холмщини і Підляшшя в історичній ретроспективі. До таких слід віднести праці Ю. Гаврилюка, Г. Купріяновича, М. Рошенка, Ю. Макара та інші. Відтак недостатня вивченість питання дає підстави до його перспективного дослідження.

Об'єктом дослідження виступає російська громадсько-політична думка, зокрема російська преса початку XX століття.

Предметом дослідження є еволюція російської громадсько-політичної думки у питанні виділення Холмщини і Підляшшя в окрему Холмську губернію

У 1909 р. холмське питання активізувалося у періодичних виданнях Російської імперії. Як і більшість російських газет, "Московские ведомости" заявили про своє позитивне ставлення до законопроекту. Газета з осудом писала про впливи Польщі на "Західну Русь": "На Холмську Русь поляки претендують як на свою корінну (нібито) область, в якій більшість населення – польсько-католицьке" [3, с. 2]. На інших українських територіях, – писала газета, – поляків приблизно 20 %, однак, в Холмщині і Підляшші, де вони колись були меншістю, тепер дві третини населення стали католиками. Це ж загрожує і всьому "Південно-Західному краю" [3, с. 2]. Ці польські впливи слід обмежити створенням Холмської губернії.

Газета засуджувала затягування розгляду законопроекту, критикувала Державну Думу за те, що вона розглядає першими питання, що не були корисними для держави, стверджувала, що її дописувачі давно зрозуміли важливість захищення "руського" народу від польського окатоличення і ополячення, яке здійснюють ксьондзи і поміщики польського походження "або ще гірше – руського, але ті, що віддали свої маєтки в управління жидам та полякам" [12, с. 3]. Критиці піддавалися державні установи, що нібито сприяли тому, щоби така ситуація на Холмщині і Підляшші зберігалася й надалі. Це означало, що доля Холмщини і Підляшшя потрапила у залежність від політики "партійних комбінацій та особистих інтересів державних пілотів" [12, с. 3].

Газета, однак, звертала увагу на те, що створення губернії, адміністративне відокремлення Холмщини і Підляшшя від польського масиву, не зможе допомогти православ'ю як панівній конфесії. Адже українське населення краю перебувало під економічним впливом поляків, оскільки їм належали майже усі землі. Поміщики цим безроздільно користалися, примушуючи селян переходити в іншу віру, а далі і на зміну національності. Не були винятком селяни, священики, чиновники, які не протистояли польським впливам, а навпаки, проявляли певну зацікавленість у мирі з поляками, "від яких сподіваються усіляких матеріальних благ", так само, у Петербурзі "знайдеться не одна сильна рука, щоби ублажити покоряючого і приборкати непокірних стосовно польських забаганок" [12, с. 3]. Газета пропонувала значно піднести роль православної церкви у житті краю, передусім провести відбудову православних храмів або ж побудувати нові; заборонити будівництво нових католицьких костелів на території православних поселень та заборонити пропаганду римо-католицизму; встановити урядову опіку над православними регіону. "В Холмщині руський і православний – цілковито невід'ємні. Загубивши рідну віру, "русский" (...) губить і свою національність" [12, с. 3]. Отже, щоби забезпечити міцність "русской державности" на Холмщині і Підляшші, передусім слід православну віру населення.

У міру наближення до розгляду питання про виділення нової губернії газета все частіше піддавала критиці протести польських кіл, давала поради, як з ними боротися. Сподівання поляків, що нові голова ради міністрів і міністр внутрішніх справ будуть мати іншу точку зору щодо виділення; залучення ними на свій бік інших народів (зокрема угорців) [21, с. 1], їхні погрози вийти із Державної Думи, якщо законопроект буде прийнятий [29, с. 1], польські демонстрації протесту у Галичині [31, с. 2], на думку багатьох авторів і самої редакції, тільки підтверджують той факт, що виділити регіон в окрему губернію слід якнайскоріше. Це рівно ж потрібно зробити з метою заспокоєння угорців і поляків, а також для подальшої спокійної роботи Державної Думи [21, с. 1].

Отже, газета виступала за створення Холмської губернії, незважаючи на виступи і протести польських кіл, розуміючи цей законодавчий крок як допомогу православним у регіоні та збереження єдності Російської імперії.

Аналогічну до "Московських відомостей" позицію щодо Холмського питання та українсько-польських відносин в Галичині займало ще одне офіційне періодичне видання Росії – "Голос Москвы". Заохочуючи швидший розгляд законопроекту у Державній Думі, газета висловлювала сподівання, що він має усі шанси бути схваленим, називала його особливо потрібним "русскому" населенню регіону, що терпить постійний релігійний гніт від більш розвинутої в економічному відношенні польської нації і поволі перетворюється на поляків. "Голос Москвы" звертався до національних почуттів "русских". "Головною ціллю нового законопроекту стає саме охорона корінного руського населення краю від насильницького навернення у католицтво і наступного за ним ополячення. Уряд повинен подати йому руку допомоги для збереження недоторканності національних особливостей, релігії і життєвого укладу" [4, с. 2].

Холмське питання аналізувала й московська газета "Русские ведомости". Внесення законопроекту на розгляд Державної Думи оцінювалося газетою як не актуальне, бо нібито є більш важливі, "органічно" потрібні для Росії, законопроекти, що потребують негайного розгляду. Законопроект нічого не дає для польського населення Холмщини і Підляшшя. "Зрозуміло, що він направлений не на користь поляків, але набагато менше зрозуміло, чиї інтереси він захищає" [20, с. 2]. Принаймні для місцевого населення, яке не належить до польської нації, він, за оцінкою "Русских ведомостей", нічого суттєвого принести не може. Висловлювалось подивування, що законопроект підтримують українські кола. Мовляв, створення Холмської губернії не допоможе у розвитку української культури. Якщо українські кола в цьому зацікавлені, то слід було б робити втручання скоріше у регіонах, де проживає більшість українців: "...здавалося би, забезпечення цих інтересів повинно виявитися передусім не тут, а у районах, заселених суцільно малоросами" [20, с. 2], бо саме в них найбільш яскраво виявив себе російський націоналізм, обмежуючи українців у всьому – і у мові, і у літературі, школі. Виділення ж Холмщини і Підляшшя, якщо і передбачає захист інтересів, то хіба це інтересів чиновників, які займуть тут нові посадові місця. Нову бюрократичну армію, як і завжди, годуватиме русифікаційна політика уряду [20, с. 2].

Газета апелювала до міфічних "колишніх" урядових осіб, які нібито в минулому відмовлялися від таких змін і виступали проти створення губернії з огляду на значні матеріальні витрати. Значна небезпека прихована також в тому, що схвалення законопроекту викличе "розпалювання національної ворожнечі і поглиблення тої прірви, яка фатально розділяє Царство Польське і решту Росії" [20, с. 2].

Отже, "Русские ведомости" визнавали існування на Холмщині і Підляшші, окрім поляків, також й не "руського" населення, а саме українського. У той же час газета заперечувала можливість захисту українських інтересів шляхом створення Холмської губернії. Українцям не доводиться сподіватися на розвиток культурного життя у майбутній губернії, оскільки, як і в всій Україні, так і у цьому регіоні, уряд Росії не дозволить найменших проявів "українськості". Законопроект небажаний і через те, що він скерований на обмеження прав польського населення Холмщини і Підляшшя. Відтак він викличе вороже ставлення польської народності до усього російського, до усіх росіян.

Агресивно налаштованою проти польських претензій на Холмщину і Підляшшя була газета монархічної партії Російської імперії "Русское собрание" – "Окраины России". На її сторінках викладав свої погляди на холмське питання академік О.Соболевський. Насамперед він піддав критиці визначення етнографічного характеру регіону, зроблене польським політичним діячем, депутатом Державної Думи Л. Димшею у книзі "Холмский вопрос". Все сказане у книзі про корінне населення було, на думку академіка, не зовсім правдою. Адже і (білі) хорвати, і бужани, які заселяли регіон у давнину, є абсолютно визначеними у етнографічному плані, як племена руського народу, про що Л. Димша, не згадував. Критикував О. Соболевський визначення польським політиком мови місцевого населення як "простого язика". О. Соболевський визнає, що, на жаль, така мова існує всюди, вона не є літературною мовою, але на ній розмовляють найчастіше неосвічені люди. Твердження ж Л. Димши про те, що якщо на Холмщині співають польські пісні, і це є ознакою польської народності, теж не можна приймати за правду. За такою аргументацією татарів також можна назвати росіянами, через те, що вони співають російські пісні. "Простий говір" – "не що інше, як місцеві говори малоруського нарiччя" [26, с. 115–117].

"Окраины России", можливо більше, ніж інші газети, критикували польських депутатів Державної Думи, які виступали проти створення нової губернії. Холмщина і Підляшшя, стверджувала газета, є "руськими" землями, Росія – держава "русская". Таким чином, не може бути жодних перешкод для кращого укладу життя у "руському" регіоні. Колись і поляки визнавали руський характер краю, тепер, однак, вони змінили свою позицію. "Але хіба правда потрібна полякам, які засідають у Державній Думі, – їм потрібно, щоби відродилася польська державність" [9, с. 650].

Політику русифікації газета називала вигідною державі, бо вона, наприклад, припинила ополячення білорусів. Від політики русифікації державі не слід відмовлятися у будь-якому випадку й надалі [10, с. 665–667], бо й в таких місцевостях може статися те, що відбулося на Холмщині і Підляшші у ХІХ–ХХ ст., де менш культурно розвинуте корінне населення полонізувалося.

Для зміцнення й відновлення "руськості" краю, газета пропонувала, по-перше, збільшення кількості "руських" шкіл; по-друге, введення на Холмщині і Підляшші, заселених як католиками, так і православними, обов'язкової загальної освіти; по-третє, створення розгалуженої мережі шкіл для охоплення усіх населених пунктів регіону. Залучення "підростаючого православного покоління через школу у церкву врятує не тільки його віру православному, але й народність руську" [1, с. 90].

Називаючи законопроект засобом відродження "холмського руського народу на його історичних самобутніх началах" [7, с. 265], газета засуджувала втручання до його обговорення інших слов'янських країн і народів [8, с. 65-67]. Газета висловлювала своє вдоволення тим, що всупереч волі поляків законопроект прийняла Державна Дума, а згодом Державна рада. Для "Окраин России" цього було достатньо, щоб довести, що, Холмщина і Підляшшя – "русская земля" була і нею залишилася [7, с. 267].

Виступаючи за цей законопроект, "Окраины России", піддавали критиці польську політику на Холмщині і Підляшші. У той же час становище вказаного регіону, умови життя українського населення на початку ХХ ст. видавців газети не цікавили. Вони, правда, не забували заявляти, що під етнографічним кутом зору корінне "русское" населення, це "плоть от плоти и кость от кости русского народа" [11, с. 252].

"Це виділення одвічно руського краю з меж Царства Польського здійснюється заради польських інтересів", – так резюмувало суть обговорення питання у російських колах петербурзьке консервативне "Новое время" [25, с. 2]. Часопис пов'язував виділення губернії із передбачуваним запровадженням самоуправління у Царстві Польському. А оскільки адміністративно до нього належали не тільки етнічні польські землі, а й "русские", їх слід якнайскоріше відокремити і приєднати до решти російських губерній. Незважаючи на постійний наплив польського населення, "русские" землі не полонізувалися. При творенні Холмської губернії до неї не повинно відійти

жодного клаптика польської території, навпаки, більш як "100 000 колишніх уніатів, які ще не втратили до кінця усвідомлення свого руського походження, залишаються за межами проєктованої губернії" [25, с. 2]. І хоча поляки не бажали цього виділення, його здійснили без їх участі.

Свою думку щодо відокремлення Холмщини і Підляшшя з Царства Польського на сторінках "Нового времени" нерідко висловлював відомий російській діяч, історик і публіцист, професор Іван Філевич. Становище, у якому опинилося населення Холмщини і Підляшшя на початку ХХ ст. – це "наймитство (батрацтво – Н.З.) частини руської землі у межах руської держави" [28, с. 3].

На думку І.Філевича, вимагало негайних і кардинальних змін. Прохання про зміну становища Холмщини і Підляшшя, – писав він, – холмські селяни висловили ще у 1905 р. І їх слід враховувати. Загалом автор засуджував протести як російських, так і польських політиків у цьому питанні. Адже на Холмщині сталася національна катастрофа. Жителі, які ще на початку ХХ ст. були православними, у 1905 р. стали не лише католиками, але й полонізувалися. На думку І. Філевича, такі новонавернені "поляки" сприятимуть знищенню Холмської Русі. Мету винародовлення шляхом переходу у католицизм польські політики заперечували, незважаючи на дійсність. Ось чому створення Холмської губернії не вважали штучною проблемою. Вона "природно виникає усюди, де існують умови, подібні умовам холмського життя" [27, с. 3].

Деякі матеріали "Нового времени" пояснювали виникнення ідеї створення губернії тим, що російські урядовці не зумівши "обрисити" Варшаву, вирішили компенсувати антиполонізаційним заходом на Холмщині і Підляшші [6, с. 4]. Часопис запитував, чому ж "ліві" у Думі, які виступають за самовизначення націй, не хочуть надати такого права руському населенню Холмщини і Підляшшя, що було колись завойоване Польщею. "Те, у чому вони відмовляють живій державності (російській – Н.З.), вони дають державності давно мертвій" [6, с. 4].

Втім, суть питання була глибшою. Виділення потрібне не через ополячення простого населення краю, а для відновлення "руського" національного обличчя" бодай адміністрації Привіслянських губерній [6, с. 5]. У зв'язку з полонізацією адміністрації Царства Польського, склалася прикра ситуація у регіоні проживання "руських". "Складається національна безпорадність і безпритульність сотень тисяч руського селянства у губерніях, які все ж таки називаються руськими" [6, с. 5].

Один з публіцистів "Нового времени" Михайло Меньшиков писав, що упродовж століття Російська держава у польській політиці виявляла невігластво і нестачу національної свідомості. Саме це стало причиною того, що холмське питання виступало на перший план. Тепер же, розуміючи важливість моменту, у підтримці відокремлення Холмщини і Підляшшя необхідно стояти твердо аж до кінця його вирішення. Автор робив застереження, що якби йшлося про утиски національних прав поляків, він би першим став на їх захист. "Виділення ж Холмської губернії є не напад на Польщу, а захист від неї. Не ми у даному випадку хочемо когось ополячити, а наш, руський, православний край хочемо врятувати від ополячення і від жакливого католицького гніту" [5, с. 4]. Ополячення є ганебним для росіян як правлячої нації явищем, яке реалізує підкорена нація поляків. Росія має бути "очищена і від польського нашестя, від усіх випадково збережених його різновидів" [5, с. 4]. Саме в такому дусі автор закликав Державну Думу вирішувати холмське питання.

У грудні 1911 р. "Новое время" публікувало низку матеріалів про протести польського населення Львова проти намірів Росії створити Холмську губернію. Переповідалися описи львівських демонстрацій у австрійських виданнях, що на думку "Нового времени", подавалися часто необ'єктивно. Поляки ж, виступаючи на подібних демонстраціях, розраховували на відсутність самосвідомості деяких членів Державної Думи, а отже і на їх підтримку. У перших статтях писали, що нема потреби звертати увагу на такі акції протесту [2, с. 2–3], але у подальших матеріалах з'явилася зовсім інша тональність. Висувалися вимоги до австрійських органів "закликати до порядку" "розгнздану польську владу", формулювалися деякі погрози безпосередньо самим полякам, як наприклад: "Поляки не повинні забувати, що подальше існування загиблої Польщі наполовину залежить від benevolentia Росії. Чи не досить терпіти нахабні і підлі знущання пп. поляків?" [32, с. 6].

На польські протести у Львові реагували практично усі російські органи преси. Санкт-Петербурзький "Свет" засуджував польські демонстрації, що можуть призвести до загострення і без того непростих відносин між Австро-Угорщиною і Росією. Усі австрійські посилання на Віденський трактат 1815 р., який, мовляв, не можна порушувати, не мають під собою жодних підстав. Імператору Олександру I надано право самому визначити східні кордони Царства Польського, отже, Росія могла набагато раніше "у порядку верховного управління" вирішити виділення Холмщини і Підляшшя [23, с. 1]. Усі повідомлення про оголошення трауру поляками у зв'язку зі створенням Холмської губернії, свідчили про заклик до заколоту. На жаль, до цього провокували поляків і російські кадети, які підштовхували їх до таких дій [24, с. 1].

Своєрідно реагувала на польські виступи в Австро-Угорщині газета північної столиці імперії “Россия”. Вона засуджувала як польські демонстрації у Львові, так і антипольські демонстрації у Києві. Якби не були мотиви у демонстрантів, вказані питання не могли вирішуватися за допомогою вуличних скандалів [18, с. 2]. Втім, редакція “России” не мала жодних сумнівів щодо характеру виступів у Австро-Угорщині. Усі вони, на думку журналістів, носили однозначно “антирусский характер” [19, с. 1]. Газета застерігала австро-угорську владу, що антиросійські демонстрації можуть призвести до серйозних політичних ускладнень [19, с. 1].

Цікаво відзначити, що “Свет” у своїй оцінці польських виступів протесту вбачав зв'язок зі сформованим так званим “австро-угорсько-румунсько-турецьким союзом”, або навіть змову проти Російської імперії [22, с. 1]. Найкращим виходом з такої ситуації газета бачила якнайшвидше схвалення холмського законопроекту в Державній Думі.

Автор “Света”, який підписав статтю “Два націоналізми” криптонімом Н.Ч-ев, вказував на безпідставність кадетської інтерпретації подій навколо Холмщини як боротьби двох націоналізмів – польського і російського. Він погоджувався з тим, що “російські націоналісти перекрутили і понівечили національну ідею” [30, с. 2]. У холмському питанні мова йшла не про боротьбу між російським і польським націоналізмами, а між прихильниками “єдиної і неподільної” та сепаратистами. Ними були поляки, які не могли собі навіть уявити, “що руська держава і руський народ хочуть дивитися на їхні, польські землі, як на невід'ємну російську власність” [30, с. 2].

Отже, боротьба ця була протистоянням передусім двох розумінь державності. Насправді ж справа виділення Холмщини і Підляшшя полягала навіть не у цій боротьбі, а у тому, чи мали право поляки взагалі говорити про свою державність. “У цій суперечці руські люди завдають удари не почуттям польського націоналізму, а облудним польським державно-правовим ідеям, їх шовіністичним фантазіям, їх мріям про Польщу, як державну одиницю” [30, с. 2]. “Свет”, таким чином, навіть не допускав можливості відновлення польської державності.

Виділення Холмщини і Підляшшя в окрему губернію беззастережно підтримувала й “Россия”. У цьому вона бачила захист інтересів місцевого “исконно руського” населення від польсько-латинського засилля [16, с. 2]. Польських політиків газета критикувала за те, що вони заперечували “єдність і неподільність тієї частини руської землі, яку вони настирливо пропонують називати землею польською” [17, с. 1]. Якщо б законопроект міг реально зашкодити російським інтересам, його прихильники обов'язково звернули б на це увагу. Проти виділення можна виступати лише у випадку висунення пропозицій інших ефективних заходів проти колонізації і окатоличення регіону. Однак, російські противники законопроекту таких пропозицій не вносили, тим самим вони уподібнювались польським депутатам, які не захищали ані російських, ані загальнодержавних інтересів [17, с. 1].

Критикуючи законопроект, кадетська “Речь” стверджувала, що законопроект не був достатньо підготовлений. Найбільше цим були вражені депутати “Польського кола”. В інтерв'ю газеті, польські депутати, і зокрема депутат В. Жуковський, наголошували на тому, що на Холмщині і Підляшші, живуть 350 тисяч поляків, що проти відокремлення виступали попередні генерал-губернатори Привіслянського краю [14, с. 4].

Проти відокремлення Холмщини і Підляшшя виступив на сторінках “Речи” професор О. Погодін. Він висловлював сподівання, що законопроект, буде відхилений і не відбудеться “ломки”, бо не зрозуміло, “в ім'я чого і на користь кого” вона має відбутися [13, с. 2]. У разі, прийняття законопроекту це могло погіршити російсько-польські взаємини.

Висновок “Речи”, на нашу думку, був цілком об'єктивним: і противники, і прихильники законопроекту вбачали у ньому лише свої політичні інтереси [15, с. 2].

Підсумовуючи полеміку у російській пресі навколо ідеї створення Холмської губернії, зазначимо, що російська громадсько-політична думка у своєму ставленні до законопроекту виявилась диференційованою в залежності від підходу тих чи інших сил до офіційної лінії уряду, до бачення ролі польсько-російського порозуміння, визнання чи не визнання української національної самобутності і національних прав українців.

Особливе роздратування правих сил Росії викликало “австрійське втручання”, під яким слід розуміти не лише активізацію польської громадськості на теренах Австро-Угорської імперії, але й зацікавлення питанням галицьких українців. Побіжно відмітимо достатньо поважний рівень дискусії на сторінках російської партійної преси, коли для обґрунтування тієї чи іншої точки зору запрошувалися не лише російські чи польські політики і журналісти, але й науковці, університетська професура та інші.

Список використаних джерел

1. Piadesideria Холмской Руси по отношению к начальному обучению в ней / А.Б. // Окраины России. – С-Петербург. – 1911. – № 6.
2. Австрия и Холмская Русь // Новое время. – СПб. – 1911. – № 12836.
3. Вольнец А. Польский натиск на Западную Русь / Вольнец А. // Московские ведомости. – 1909. – № 20.
4. Выделение

Холмщины // Голос Москвы. – 1911. – № 273. 5. Меньшиков М. Отстаивайте Россию / Меньшиков М. // Новое время. – 1911. – № 12830. 6. Новое время. – 1911. – № 12828. 7. П.К. Разрешение вопроса о Холмщине // Окраины России. – С-Петербург. – 1912. – № 18. 8. П.К. Руки прочь // Окраины России. – 1912. – № 5. 9. П.К. Холмский вопрос в Государственной Думе / П.К. // Окраины России. – 1911. – № 48. 10. П.К. Холмский вопрос и политика "обрусения" / П.К. // Окраины России. – 1911. – № 49. 11. П.К. Холмщина выделена / П.К. // Окраины России. – 1912. – № 17. 12. Пасхалов К. Холмская волокита / Пасхалов К. // Московские ведомости. – 1911. – № 236. 13. Погодин А. Из новой литературы по холмскому вопросу / Погодин А. // Речь – 1911. – № 8. 14. Поляки и Холмская Русь // Речь. – 1909. – № 126. 15. Речь. – 1911. – № 326. 16. Россия. – 1911. – № 1851. 17. Россия. – 1911. – № 1853. 18. Россия. – 1911. – № 1863. 19. Россия. – 1911. – № 1868. 20. Русские ведомости. – 1911. – № 272. 21. Русская Холмщина и польско-венгерский союз // Московские ведомости. – 1911. – № 246. 22. Свет. – 1911. – № 266. 23. Свет. – 1911. – № 322. 24. Свет. – 1911. – № 339. 25. Славянский обзор // Новое время. – 1909. – № 11897. 26. Соболевский А. Русские Холмщины в польском освещении / Соболевский А. // Окраины России. – 1911. – № 8. 27. Филевич И. Холмский вопрос / Филевич И. // Новое время. – 1911. – № 12826. 28. Филевич И. Холмщина / Филевич И. // Новое время. – 1909. – № 12108. 29. Холмский законопроект в Государственной Думе // Московские ведомости. – 1911. – № 262. 30. Чев Н. Два национализма // Свет. – 1911. – № 317. 31. Эммаусский Х. Галиция и Холмщина / Эммаусский Х. // Московские ведомости. – 1911. – № 297. 32. Янчевецкий Д. Оскорбление русского орла / Янчевецкий Д. // Новое время. – 1911. – № 12837.

Наталья Захарчин

ПОЛИТИЧЕСКАЯ ПОЛЕМИКА В РОССИЙСКОЙ ПРЕССЕ КАК ЗЕРКАЛО ОТНОШЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ОБЩЕСТВЕННОСТИ К ИДЕЕ ОБРАЗОВАНИЯ ХОЛМСКОЙ ГУБЕРНИИ

В статье анализируется российская периодика, в частности, освещение на страницах прессы Российской империи начала XX столетия идеи отделения Холмщины и Подляшья от Царства Польского и образования из них отдельной Холмской губернии.

Ключевые слова: Холмщина, Подляшье, Холмская губерния, российская пресса, Российская империя.

Natalia Zakharchyn

POLITICAL DISPUTE IN THE RUSSIAN PRESS AS A REFLECTION OF THE RUSSIAN PUBLIC'S ATTITUDE TOWARDS THE IDEA OF ESTABLISHING KHOLM PROVINCE

This article analyses the Russian periodicals, particularly in the press of the Russian empire of the early XXth century reveals the idea of separating the Kholm province and Podlyashya from the Polish realm and formation of the independent Kholm province.

Key words: Kholmschyna, Podlyashya, Kholm province, Russian periodicals, Russian empire.

УДК 94 (477)

Валентин Терещенко

СПІВПРАЦЯ СЕЛЯНСЬКОГО ЗЕМЕЛЬНОГО БАНКУ ТА ЗЕМСТВ У РОКИ СТОЛИПІНСЬКОЇ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ

У статті аналізуються основні напрямки співпраці земств та Селянського банку в роки століпінської аграрної реформи.

Ключові слова: Селянський банк, земства, століпінська аграрна реформа, відрубви, селянство.

На початку XX ст. однією з найсерйозніших проблем сільськогосподарського виробництва Російської імперії була низька агрокультура селянських господарств. В українських губерніях ця проблема значною мірою спричинена гострим селянським малоземеллям. Запровадження передових технологій було неможливим без розширення площі селянських наділів. Уряд П. Століпіна пов'язував вирішення аграрної кризи з масовим переходом до приватних форм селянського господарювання – хуторів та відрубів. Проте сама по собі зміна форми господарювання ще не гарантувала переходу до передових методів сільгоспвиробництва. Тому